

УДК 336:316

Дідик Л. М.

## ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито зміст фінансового механізму підприємства, його складові елементи, структура та чинники, що на нього впливають. Обґрунтовано актуальність та необхідність управління фінансовим механізмом з метою забезпечення ефективної діяльності підприємства.

**Ключові слова:** управління, фінансовий механізм, підприємство, ефективність діяльності

The contents of financial mechanism of enterprise, component elements, structure and factors which influence on it, is exposed. The actuality and necessity of management a financial mechanism with the purpose of providing of effective activity of enterprise is substantiated.

**Keywords:** management, financial mechanism, enterprise, efficiency of activity

Економіка ринкового типу характеризується становленням нових фінансово – економічних відносин. В системі цих відносин завжди функціонують підприємства з різним рівнем економічного розвитку. Об'єктивні закони ринкової економіки змушують підприємства постійно шукати ефективні форми і методи ведення господарства. Динамічний розвиток ринку, посилення конкуренції як на національному, так і на міжнародному ринках вимагають від підприємств здійснення заходів, спрямованих на підвищення результативності діяльності, забезпечення гнучкості і динамічності поведінки господарюючого суб'єкту у взаємодії з зовнішнім середовищем.

Перетворення, що відбуваються в економіці, потребують вирішення важливих питань у сфері управління діяльністю підприємства, що вимагає поєднання фінансових, організаційних, соціальних методів господарського управління, застосування нових підходів до виявлення та використання потенціалу підприємства.

В наслідок цього набувають актуальності проблеми дослідження теоретичних, методичних і практичних аспектів управління ефективністю діяльності підприємства з використанням фінансового механізму, який передбачає використання прогресивних методів господарського маневрування фінансовими ресурсами підприємства на основі законів ринкової економіки в умовах невизначеності та динамічності зовнішнього економічного середовища. Вказані обставини визначили вибір теми дослідження та її актуальність.

Метою даної публікації є узагальнення й розвиток теоретичних основ фінансового механізму управління підприємством, його складових елементів, структури та чинників, що на нього впливають. При цьому передбачаємо, що основним завданням фінансового механізму є збалансування фінансів, тобто дотримання відповідних пропорцій у русі фінансових потоків по всіх фазах циклу кругообігу фінансових ресурсів, узгоджених у часі.

Фінансовий механізм забезпечує умови ефективного формування, розподілу й використання фінансових ресурсів у відповідності до визначених пріоритетів стійкого розвитку суб'єкту господарювання: зростання обсягів виробництва й реалізації, рівня прибутковості, капіталізації; відновлення платоспроможності, фінансової стійкості; максимізації ринкової вартості підприємства.

В економічній літературі поняття “фінансовий (фінансово-кредитний) механізм” використовується досить широко, але єдиної думки щодо його визначення та його складових не існує. Серед різноманіття визначень і підходів вчених та практиків до поняття “фінансовий механізм” найбільшої уваги заслуговують два аспекти, два підходи до розуміння його суті.

Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування самих фінансів підприємств. Матеріальним відображенням фінансових відносин є грошові потоки. Організація цих потоків, порядок їх здійснення відбувається за певними правилами, певними напрямками, що і характеризує фінансову “техніку”. Такий підхід до визначення фінансового механізму відображає внутрішню організацію функціонування фінансів підприємств. Однак, це цілком точно відображається в понятті “організація фінансів”, і ототожнювати дане поняття з фінансовим механізмом не доцільно.

Другий підхід до розгляду поняття “фінансовий механізм” полягає в тому, що його розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток підприємства. Даний підхід відображає зовнішню дію функціонування фінансів підприємств, характеризує фінанси як вирішальний фактор впливу апарату управління на економічний стан підприємства. Завдяки такому аспекту суті фінансового механізму необхідно чітко визначити його складові, структуру, основи та принципи формування.

В економічній літературі країн СНД превалює перший підхід до визначення фінансового механізму як способу організації фінансових відносин (Л.А. Дробозіна, В.М. Родіонова), який складається з елементів та інструментів впливу. Проте, російський економіст В.К. Сенчагов, проводячи чітку структурування фінансового механізму, вважає, що фінансово-кредитний механізм включає три підсистеми:

- фінансово-кредитне планування;
- фінансово-кредитні важелі;
- організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи.

Структура фінансового механізму, розроблена В.К. Сенчаговим, досить чітко відображає домінуючі адміністративного управління економікою і розробити на такій основі систему фінансового механізму підприємства практично неможливо.

Основи та принципи формування механізмів управління фінансовою діяльністю підприємств представлені в працях зарубіжних науковців: М. Абрютіної, І. Балабанова, П. Бароле, В. Бочарова, Р. Брейлі, А. Грачова, Ж. Депаляна, Ж.-П. Жобарта, Є. Коєна, Б. Коласа, О. Стоянової, А. Роя, І. Романе, Е. Нагашева, Ж. Франпіона та ін. Необхідність розв'язання теоретико-методологічних, організаційних, практичних проблем системи управління фінансовою діяльністю вітчизняних підприємств та її подальше реформування розглядалось в працях вітчизняних вчених: В. Андрущенко, М. Білик, О. Білоусової, І. Бланка, В. Забродського, А. Поддєрьогіна, Т. Смовженко, В. Суторміної, О. Терещенко, та ін.

Однак, на сьогодні фінансовий механізм управління діяльністю підприємств ще не має достатньо прийнятого рівня досконалості. На даний час окремі засади його формування й реалізації залишаються недостатньо опрацьованими як в методологічному плані, так і на практиці. Звідси виникає потреба в удосконаленні системи управління фінансовою діяльністю вітчизняних підприємств з метою забезпечення ефективної реалізації фінансових відносин суб'єктів господарювання в умовах трансформації економіки під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

У дослідженнях провідних західних вчених фінансовий механізм не виділяють як відокремлений об'єкт вивчення, але всебічно і ґрунтовно досліджують фінансові методи впливу на підприємство, державу і суспільство.

Серед українських вчених існує чітка позиція щодо визначення фінансового механізму підприємства та його складових, якщо поза увагою лишити центральну складову механізму – економічний інтерес учасників фінансових відносин та її присутність у кожній складовій механізму. З цього приводу необхідно враховувати, що фінансовий механізм має забезпечувати таке поєднання факторів виробництва, його регуляторів, яке реалізує приватновла-

сницькі та суспільні інтереси всіх учасників шляхом еквівалентного розподілу кінцевого продукту.

Українські вчені В.М. Федосов, В.М. Опарін, С.Я. Огородник вважають, що фінансово-кредитний механізм включає дві підсистеми: фінансово-кредитне забезпечення, фінансово-кредитне регулювання, а також організаційні структури і важелі впливу. Вітчизняний вчений В.М. Опарін визначає фінансово-кредитний механізм як сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Структура фінансового механізму, розроблена українськими вченими, в цілому логічна. Проте потребує певних уточнень щодо побудови та застосування в умовах конкретного підприємства.

Огляд теоретичних аспектів формування та функціонування фінансового механізму управління сучасним підприємством дозволили визначити трактування сутності категорії „фінансовий механізм” вітчизняними та іноземними вченими (табл. 1).

Враховуючи, що фінансовий механізм дає уявлення, за допомогою чого можна здійснити фінансовий вплив і повинен показувати, як це зробити, то у складі фінансового механізму доцільно виділяти фінансові інструменти, за допомогою яких реалізуються прийняті рішення та фінансові індикатори, що достовірно відображають стан суб'єкта фінансових відносин.

Узагальнюючи думки вчених, можна навести наступне визначення фінансового механізму. Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства.

Виходячи із зазначеного, фінансовий механізм може бути представлений наступною загальною моделлю (рис. 1).

Складовими фінансового механізму є:

- фінансове забезпечення;
- фінансове регулювання;
- система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.

Розглянемо складові фінансового механізму підприємства.

Фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта. При цьому розрізняють забезпечувальну і регулятивну його дію. Забезпечувальна дія проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто покриття повсякденних потреб і характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення. Регулятивна дія здійснює вплив через виділення достатніх коштів та через конкретну форму фінансового забезпечення і характеризує активний вплив фінансового забезпечення. В цілому ж дія фінансового механізму спрямована на реалізацію економічних інтересів учасників фінансових відносин.

Вона має наступні напрямки свого прояву:

- за допомогою фінансових інструментів встановлюються певні пропорції розподілу доходів, які впливають на забезпеченість фінансовими ресурсами;
- за допомогою встановлення певних пропорцій розподілу доходів встановлюється відповідна система реалізації економічних інтересів.

В економічній науці поширюється думка, що держава може впливати на економіку підприємств та країни в цілому передусім за допомогою фінансів, а саме - за допомогою фінансового регулювання.

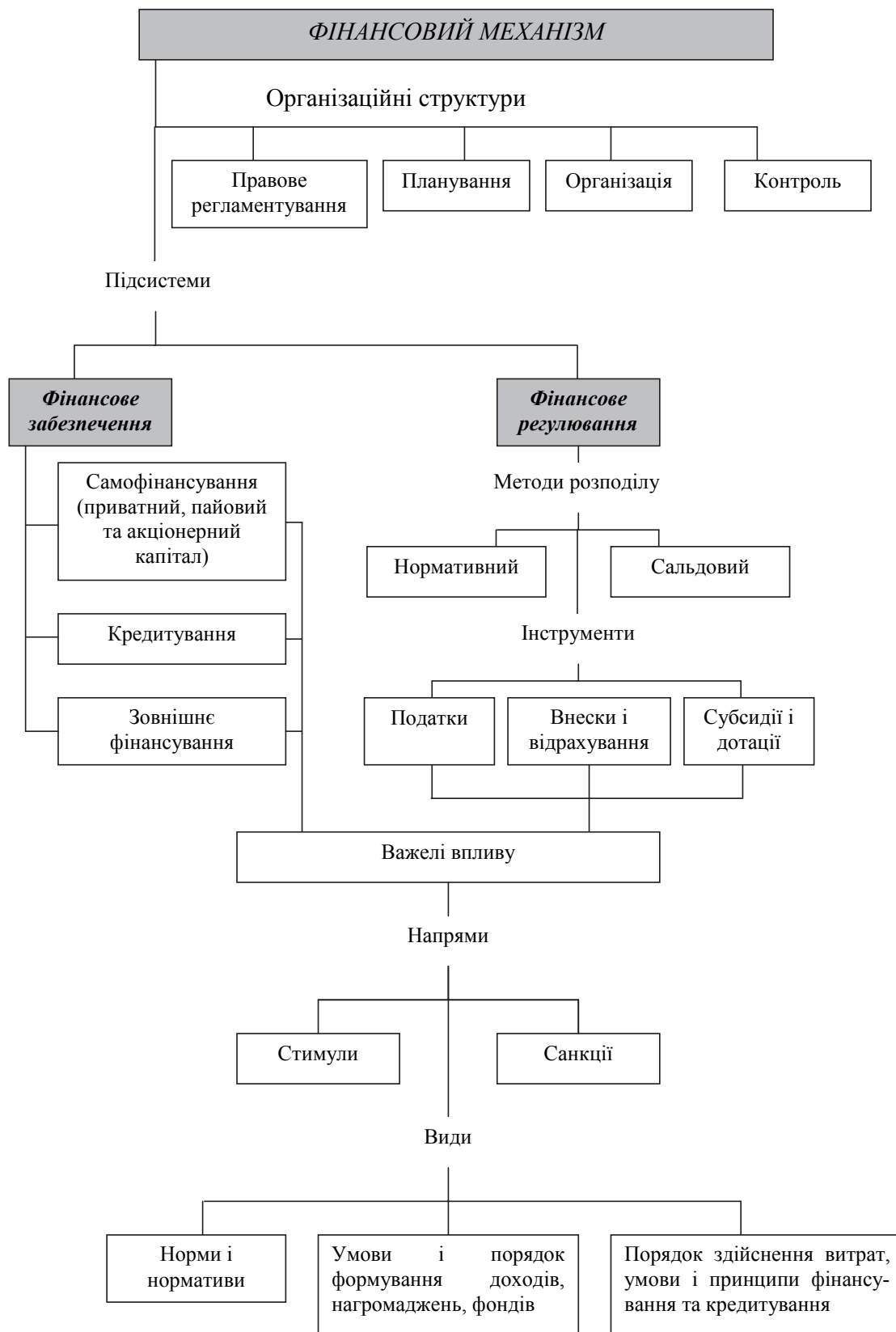
Взагалі, регулювання визначають як підпорядкування певному правилу, як вплив на об'єкт управління з метою досягнення стану його стійкості у разі виникнення відхилень від завдань, встановлених норм і нормативів.

Таблиця 1

**Трактування сутності категорії "фінансовий механізм"  
вітчизняними та іноземними вченими**

Автор	Зміст
І. В. Зятковський [1]	Фінансовий механізм підприємства — це сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства.
А. Балабанов, І. Балабанов [2]	Фінансовий механізм — система дії фінансових важелів, які виражаються в плануванні, організації, стимулюванні використання фінансових ресурсів. Включає фінансові методи, фінансові важелі, нормативне, законодавче, інформаційне забезпечення.
М. М. Артус, [3, с. 25]	Фінансовий механізм — це фінансовий менеджмент, тобто схема управління фінансами, яка включає механізми управління фінансовими відносинами і грошовими фондами.
В. Ковальов [4, с. 50]	Фінансовий механізм — система організації, планування та використання фінансових ресурсів. В склад фінансового механізму входять: фінансові інструменти, фінансові прийоми та методи, системи, які забезпечують реалізацію механізму (кадрове, правове, нормативне, інформаційне, технічне, програмне забезпечення).
Л. Осипчук	Фінансовий механізм — це сукупність видів, форм і методів організації фінансових відносин.
Г. Крамаренко [5]	Управління фінансами підприємств здійснюється за допомогою фінансового механізму, який включає дві підсистеми: керуючу та керовану. Управляюча підсистема (суб'єкт управління) включає фінансову службу підприємства та його підрозділів. Керована підсистема (об'єкт управління) складається з фінансових відносин, джерел фінансових ресурсів, грошового обороту. Фінансовий механізм підприємства — система управління його фінансовими відносинами за допомогою фінансових методів.
В. Опарін [6, с. 55]	Фінансовий механізм представляє сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.
А. Поддєрьо-гін [7, с. 15]	Фінансовий механізм підприємства — це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності. При цьому оптимальна взаємодія фінансових відносин досягається використанням усіх фінансових категорій (виручка, прибуток, амортизація, оборотні кошти, кредит, бюджет, податки), нормативів, різного роду стимулів, пільг, санкцій та інших фінансових важелів.
Б. Райзенберг, Л. Лозовський, Є. Старо-дубцев [10]	Фінансовий механізм — складова частина господарського механізму, сукупність стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відношень. Фінансовий механізм включає, насамперед, ціни, податки, мита, штрафи, санкції, дотації, субсидії, банківський кредит і депозитний відсоток, дисконтну ставку, тарифи.
В.К. Сенгачов [8]	Розглядаючи сутність фінансового механізму як фінансово-кредитного, визначає його як взаємопов'язану систему методів фінансово-кредитного планування, фінансово-кредитних важелів і форм організації управління фінансами і кредитом та структурує його. Розроблена ним схема фінансово-кредитного механізму включає три підсистеми (фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні важелі та організаційна структура і правовий режим фінансово-кредитної системи), сім блоків (плани і баланси, показники, норми і нормативи, нормативи утворення і розподілу фінансових ресурсів і позичкового фонду, фонди фінансового забезпечення відтворення і стимулювання економічного росту, органи управління, основні нормативні акти, які регулюють фінансові відносини) і понад 80 елементів (зведений фінансовий план держави, державний бюджет, кредитний план, баланс грошових доходів і витрат населення, валютний план та інші).

А. Шеремет, Р. Сайфулін [11]	Фінансовий механізм — це система управління фінансовими відносинами через фінансові важелі за допомогою фінансових методів.
------------------------------	---



## Рис. 1. Підсистеми та важелі впливу фінансового механізму на результати діяльності підприємства

На сьогодні в економічній літературі немає єдиного погляду на зміст фінансового регулювання економіки підприємства. Але, узагальнюючи погляди вчених, можна зазначити, що стосовно господарюючого суб'єкта фінансове регулювання полягає в забезпеченні стійкості функціонування системи. Це діяльність, спрямована на зміну кількісних і якісних показників фінансових процесів через механізм надання або вилучення фінансових ресурсів.

Фінансове забезпечення та фінансове регулювання проводиться за допомогою фінансових інструментів, які, в свою чергу, мають свої важелі впливу. Елементи фінансових інструментів поділяються на:

- первинного впливу, що діють у процесі вилучення частини доходів (податки, внески, відрахування);
- вторинного впливу, що діють шляхом збільшення доходів (банківські позички, бюджетні субсидії).

Дія фінансових інструментів здійснюється на основі:

- загального підходу, характерного для всіх суб'єктів фінансових відносин (єдиний рівень оподаткування, кредитування, фінансування);
- селективного, диференційованого підходу.

При здійсненні ефективної фінансової політики підприємства перевага надається селективному підходу.

Важелі впливу на соціально-економічний розвиток підприємства визначають характер дії фінансових інструментів, коригують цю дію та поділяються на:

- за напрямом дії – стимули, санкції;
- за видами – норми й нормативи;
- за методологічними засадами – умови і принципи формування доходів, нагромаджень і фондів; умови і принципи фінансування і кредитування.

Методологічні засади визначення, класифікації, визнання та оцінки фінансових інструментів на підприємстві встановлені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”.

В сучасних умовах визнається, що серед складових фінансового механізму найефективнішими є фінансові важелі, які приводяться в дію через відповідні фінансові методи. Окрім того, фінансовий механізм має відповідне правове, нормативне, інформаційне та організаційне забезпечення.

В теорії фінансів система фінансових індикаторів включає:

- фінансові категорії;
- фінансові показники;
- фінансові коефіцієнти.

Застосовування фінансових категорій як фінансових індикаторів не є доцільним, тому що вони відображають лише наукову абстракцію реальних економічних відносин, тобто чисто теоретичні поняття і не можуть використовуватись як інформаційна база.

Фінансові показники підприємства характеризують кількісну сторону фінансових відносин і показують обсяги фінансових операцій, що дозволяє оцінити масштаби фінансової діяльності.

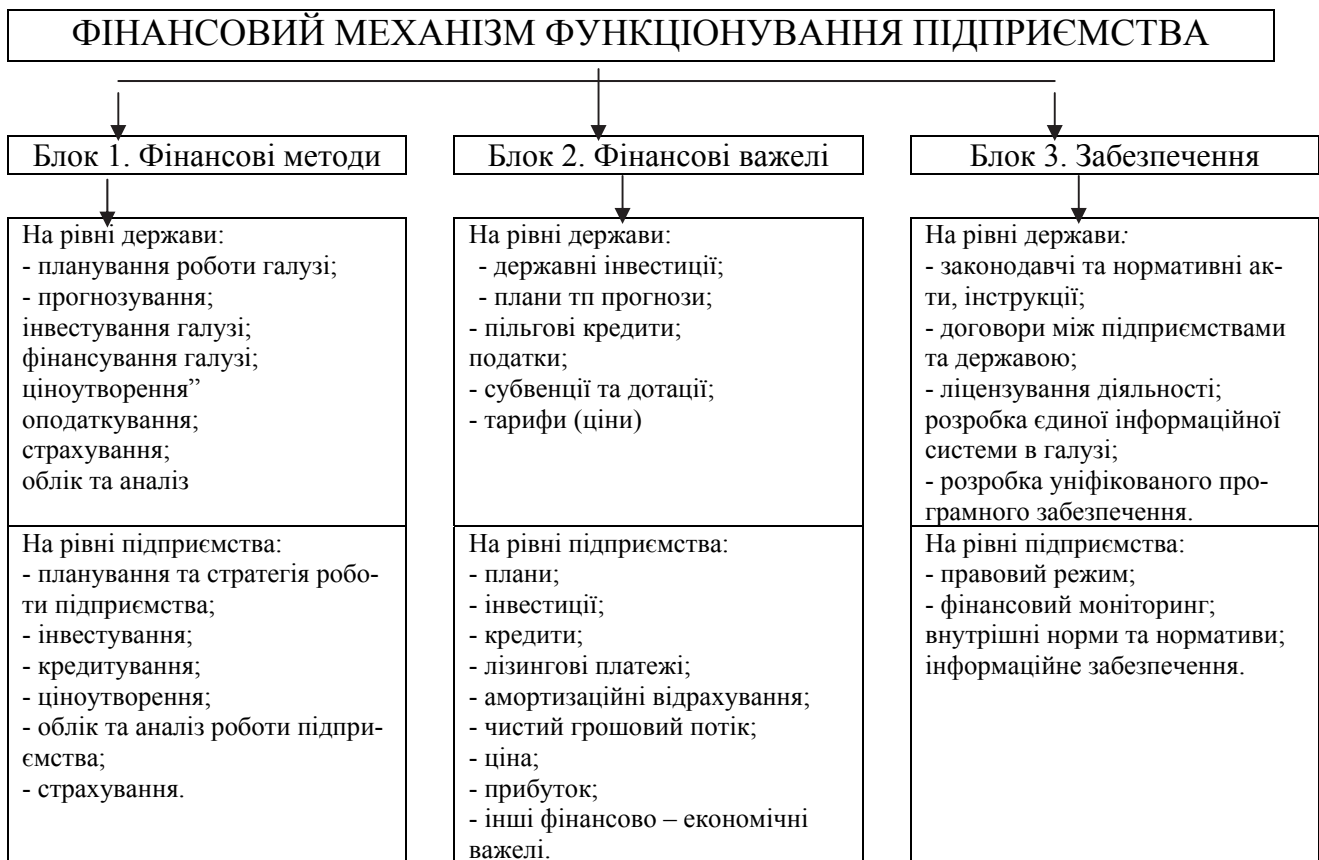
Фінансові коефіцієнти це відносні фінансові показники, які виконують оцінюючу функцію, тобто дають можливість оцінювати фінансову діяльність. Саме вони можуть виступати у ролі фінансових індикаторів, якщо при їх визначенні виконуються вимоги повноти, достовірності та своєчасності.

Отже, по-перше, фінансовий механізм це складна система, яка дозволяє управляти фінансовою діяльністю. По-друге, це механізм, який дозволяє розв'язувати практично всі проблеми, але слід враховувати, що роль фінансів у відносинах розподілу вторинна і основне регулювання здійснюється у сфері виробництва.

Фінансовий механізм являє собою досить складну систему впливу на різні сторони фінансової діяльності окремих суб'єктів. Основним вектором цього впливу є взаємовідносини держави, яка виробляє і реалізує фінансову політику, із суб'єктами господарювання, що забезпечують виробництво ВВП. Виходячи з цього фінансовий механізм управління діяльністю підприємства необхідно розглядати у сукупності з фінансовим механізмом на рівні держави з фінансовими методами і формами, інструментами та важелями впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Фінансовий механізм підприємства будується відповідно до вимог об'єктивних економічних законів. Його основи встановлюються державою для вирішення тих завдань, які стоять перед ним на тому або іншому етапі розвитку. Фінансовий механізм становить систему встановлених державою форм та методів організації фінансових відносин.

Огляд теорії побудови структури фінансового механізму показав, що існують різні підходи щодо кількості елементів, проте ми знайшли можливим виділити три структурні ланки, зв'язаних між собою і включаючих основні елементи фінансового механізму: фінансові методи; фінансовий важіль; забезпечення - правове, нормативне та інформаційне (рис. 2).



**Рис. 2. Структурно – цільова схема фінансового механізму**

Фінансові методи - способи дії фінансових стосунків на господарський процес, формування і використання грошових фондів. Вони діють в двох напрямках: по лінії управління

рухом фінансових ресурсів і по лінії ринкових комерційних стосунків, пов'язаних з порівнянням витрат і результатів, з матеріальним стимулюванням і відповідальністю за ефективне використання грошових фондів.

У будь-якому механізмі управління ґрунтується на використанні відповідних важелів. Самі по собі вони нічого не визначають і не вирішують.

Вплив на дію фінансового механізму, а через нього на різні сторони соціально-економічного розвитку, досягається встановленням і зміною положення того чи іншого важеля.

Фінансовими важелями є інструменти, використовувані у фінансових методах. До них відносяться: прибуток, доходи, амортизаційні відрахування, грошові фонди цільового призначення, фінансові санкції, орендна плата, процентні ставки по позиках, депозитах, облігаціях, пайові внески, внески в статутний капітал, портфельні інвестиції, дивіденди, дисконт, котирування валютного курсу і ін.

Правове забезпечення функціонування фінансового механізму підприємства включає законодавчі акти, накази, циркулярні листи і інші правові документи органів управління. Нормативне забезпечення функціонування фінансового механізму підприємства передбачає використання норм і нормативів оборотних коштів, амортизаційних норм, тарифних і податкових ставок.

Інформаційне забезпечення функціонування фінансового механізму підприємства складається з різного роду і виду економічної, комерційної, фінансової і іншої інформації. До цієї інформації відносяться: відомості про фінансову стійкість і платоспроможність партнерів і конкурентів, про ціни, курси валют, дивіденди, відсотки на товарному, фондовому і валютному ринках і тому подібне

Сукупність важелів становить систему управління фінансовим механізмом. За напрямом своєї дії вони поділяються на дві групи: стимули і санкції. Взагалі, у широкому розумінні стимули включають і санкції. Розмежування цих понять має на меті розрізнити напрями дії важелів. Стимули матеріалізують фінансове заохочення, а санкції — покарання.

На практиці в ролі стимулів виступають різні пільги (в оподаткуванні, кредитуванні тощо), а санкції — це штрафи, пені та ін. Крім того, важелі керування фінансовим механізмом поділяються на окремі види. Насамперед це принципи, умови і порядок формування доходів, нагромаджень і фондів, порядок здійснення витрат, умови і принципи фінансування і кредитування.

Умови формування доходів, нагромаджень і фондів, а також фінансування і кредитування визначаються відповідними законодавчими й нормативними документами. Це порядок формування доходів, віднесення витрат, визначення розміру податків тощо. Умови фінансових відносин мають бути узгоджені з їх принципами, не суперечити їм. Це, по суті, техніка фінансових розрахунків. Однак не слід ні недооцінювати, ні переоцінювати її значення. Без досконалої техніки не може нормально функціонувати будь-який механізм, але найдосконаліша техніка не допоможе, якщо механізм складено з незадовільних інструментів.

Надзвичайно важливу роль у системі управління фінансовим механізмом відіграють норми і нормативи, особливо при застосуванні нормативного методу розподільних відносин. Необґрунтовані або не взаємопов'язані норми і нормативи можуть розладнати роботу найдосконалішого механізму. Головна вимога до них полягає в тому, що їх встановлення та зміна мають базуватись або на науково обґрунтованій методиці (ставки податків), або на основі ринкових відносин (процентні ставки на позички).

Функціонування фінансового механізму забезпечується через організаційні структури, які характеризують надбудову суспільства. Це правове регламентування, планування, органі-



зація та контроль. Правове регламентування відображається в розробленні та прийнятті законодавчих актів з фінансів. Ця функція покладається на органи державної влади.

В узагальненому вигляді результати дослідження зводяться до обґрунтування теоретичних положень щодо фінансового механізму управління підприємством в сучасних умовах. Визначено сутність фінансового механізму, його структура та зміст, який представляє сукупність засобів та методів спрямованого впливу на інтереси підприємств, що перебувають у постійній динамічній трансформації під впливом зовнішніх та внутрішніх умов.

Визначено, що фінансовий механізм використовується для дії на економіку і соціальну сферу, проведення єдиної фінансової політики держави, регіонів, муніципальних утворень, господарюючих суб'єктів. Вплив фінансового механізму на економіку і соціальну сферу здійснюється, з одного боку, через структуру фінансового механізму і націленість різних його частин на вирішення конкретних завдань і досягнення реального ефекту, з іншої - через величину фінансових ресурсів, що формуються у розпорядженні господарюючих суб'єктів і держави і потреб суспільства, що направляються (що інвестуються) на задоволення (держави, його територіальних структур, господарюючих суб'єктів, громадян).

На основі всього викладеного можна сказати, що ефективний фінансовий механізм управління дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і завдання, що стоять перед підприємством, та сприяє результативному здійсненню функцій фінансового управління.

### *Література:*

1. Зятковський І. В. Теоретичні засади фінансів підприємств / І. В. Зятковський // Фінанси України. — 2000. — № 4. — С. 17-26.
2. Балабанов А. И. Финансы: учеб. пособие / А. И. Балабанов, И. Т. Балабанов. — СПб.: Питер, 2002. — 188 с.
3. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. — 2005. — № 5. — С. 54-59.
4. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Методы и процедуры / В. В. Ковалев. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 560 с.
5. Крамаренко Г. А. Финансовый анализ и планирование / Г. А. Крамаренко. — Днепропетровск: изд-во ДАУБП, 2001. — С. 8-12.
6. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник. — 2-ге вид., доп. і перероб. / В. М. Опарін. - К.: КНЕУ, 2001. — 240 с.
7. Фінанси підприємств: Підручник / Ред. Поддєрьогін А. М.; КНЕУ. — К.: КНЕУ, 2004. — 546 с.
8. Сенчагов В. К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства / В. К. Сенчагов. — М.: Финансы, 1979. — 140 с.
9. Фінансовий механізм (матеріали конференції [Електронний ресурс]/ Спосіб доступу: / <http://all-referats.com/diploms/diplom-60336.html>
10. Комарецька П. В. Управління фінансовим потенціалом підприємств. [Електронний ресурс]/ Спосіб доступу: / [avtoreferat.net/content/view/13888/46/](http://avtoreferat.net/content/view/13888/46/) - Кеш
11. Адаптационный механизм управления потенциалом промышленного предприятия. [Електронний ресурс]/ Спосіб доступу: / <http://avtoreferat.net/content/view/13888/46/>

*Рекомендовано до публікації:*

*Д.е.н., проф. Ваговою О.Г., 01.06.2011 р.*

*Надійшла до редакції:*

*02.06.2011 р.*